УДК 355.23:34

DOI https://doi.org/10.68346/978-617-95591-7-4-2026-75

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ СИТУАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Пузирьов М.С.

доктор юридичних наук, старший дослідник,

начальник кафедри правових дисциплін

навчально-наукового інституту роботи з персоналом

Національної академії Національної гвардії України

e-mail: mpuzyrov@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7814-9476

Анотація. Обґрунтовано доцільність використання ситуаційного навчання для формування правової компетентності військових фахівців у сфері цивільно-військової взаємодії. Запропоновано поєднувати аналіз повноважень військових і цивільних суб’єктів із підготовкою та обговоренням правомірних рішень. Визначено вимоги до навчальних завдань і критерії оцінювання результатів із врахуванням прав цивільних осіб.

Ключові слова: військова освіта, правова компетентність, цивільно-військове співробітництво, цивільно-військова взаємодія, ситуаційне навчання.

Оновлення підготовки військових фахівців потребує не лише опанування технічних засобів, а й уміння обґрунтовувати рішення у відносинах із цивільними суб’єктами. Концепція трансформації системи військової освіти пов’язує її розвиток із міжвідомчою взаємодією, безперервним професійним навчанням та врахуванням актуального досвіду бойових дій [1]. У цьому

зв’язку окремого дослідження потребують способи формування здатності військового фахівця визначати межі власних повноважень, погоджувати спільні заходи й оцінювати їхні правові наслідки для цивільного населення.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у сфері національної безпеки і оборони щодо надання допомоги на догоспітальному етапі та здійснення цивільно-військового співробітництва» від 20.11.2024 № 4068-IX закріпив у Законі України «Про оборону України» визначення цивільно-військового співробітництва (далі – ЦВС), пов’язавши його з координацією та взаємодією військових формувань із органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськими об’єднаннями, організаціями та громадянами [2]. На нашу думку, така багатосуб’єктність зумовлює потребу формувати не лише комунікаційні вміння, а й здатність визначати правові підстави спільних дій. Метою цієї публікації є обґрунтування підходу до формування відповідної правової компетентності засобами ситуаційного навчання.

Сучасні фахівці безпекового спрямування О. В. Батюк і С. В. Бєлай серед основних результатів ЦВС Національної гвардії України визначають розвиток міжвідомчої взаємодії та координації, а також забезпечення захисту прав і свобод цивільного населення [3, с. 20]. У свою чергу, інший вітчизняний дослідник В. М. Романишин, розвиваючи освітній напрям цієї проблематики, обґрунтовує підготовку не лише спеціалізованих фахівців, а й командирів, офіцерів штабів та інших посадових осіб, які взаємодіють із цивільним середовищем [4, с. 96]. Підтримуючи наведені положення, вважаємо, що підготовка військового фахівця має формувати здатність не лише організовувати взаємодію з цивільними суб’єктами, а й визначати правові підстави спільних дій, дотримуватися меж власних повноважень та враховувати наслідки прийнятих рішень для прав цивільних осіб.

Для цілей цього дослідження під правовою компетентністю військового фахівця у сфері цивільно-військової взаємодії пропонуємо розуміти здатність визначати правові підстави та межі власних дій, враховувати правовий статус цивільних суб'єктів і обґрунтовувати рішення з дотриманням прав людини. Таке визначення не підміняє встановлених професійних стандартів, а конкретизує результат навчання, на досягнення якого можуть спрямовуватися практичні заняття.

Для досліджуваної сфери принциповим є розмежування координації та підпорядкування. Доктрина (з ЦВС) НАТО AJP-3.19 передбачає повагу до самостійності невійськових суб'єктів у прийнятті рішень і розрізнення їхніх ролей та функцій; співпраця не означає втрати ними повноважень або автономії [5, с. 9–10]. Для навчання це положення важливе як підстава розрізняти наказ підлеглому та погодження дій із цивільною організацією. Водночас доктринальний орієнтир не замінює аналізу українського законодавства, яке визначає повноваження відповідних суб'єктів.

Метод конкретних ситуацій уже представлений серед напрямів розвитку освітньої роботи вищих військових навчальних закладів. У свою чергу, запропоноване вдосконалення полягає не у проголошенні цього методу новим, а в його спрямуванні на правове обґрунтування цивільно-військової взаємодії. Доцільно використовувати навчальні ситуації, у яких необхідно не тільки погодити спільну дію, а й пояснити, хто має право прийняти відповідне рішення та які обмеження потрібно врахувати.

Наприклад, умовне завдання може стосуватися звернення органу місцевого самоврядування щодо сприяння інформуванню населення про доступну допомогу. До обговорення залучаються військовий фахівець, представник громади та громадської організації; їхні ролі виконують здобувачі освіти. Вихідні матеріали мають містити різні пропозиції щодо змісту повідомлення й обсягу даних про отримувачів допомоги. Завдання полягає у

визначенні компетенції суб’єктів, правових підстав інформаційного обміну та змісту погодженого рішення, а не у відпрацюванні бойових дій.

Роботу доцільно розпочинати з індивідуального письмового обґрунтування, після якого проводити спільне обговорення та повторне оцінювання запропонованих рішень. Це дає можливість перевірити не лише переконливість комунікації, а й самостійність правового міркування кожного здобувача. Викладач має звертати увагу на відмінність між браком відомостей про ситуацію та відсутністю повноваження діяти: потреба уточнити обставини не створює права приймати рішення замість іншого суб’єкта.

Оцінювання пропонуємо здійснювати за правильністю визначення правової підстави, дотриманням компетенції, обґрунтованістю інформаційного обміну та врахуванням прав цивільних осіб. Швидкість виконання завдання й досягнення згоди не повинні компенсувати істотної правової помилки. Здобувач має пояснити також, чому відхилено альтернативний варіант, навіть якщо він видається організаційно простішим. Повторне розв’язання зміненої ситуації після обговорення дозволить перевірити, чи виправлено саме спосіб міркування, а не лише запам’ятовано відповідь.

Цифрові засоби можуть забезпечувати послідовне надання матеріалів, фіксацію змін у рішеннях і зворотний зв’язок викладача. Проте технологія не має визначати правову оцінку замість здобувача. Для відкритих занять пропонуємо використовувати умовні або належно знеособлені відомості, не відтворюючи даних про реальних осіб і діяльність військових формувань, що мають обмежений доступ. Таке обмеження не позбавляє завдання змістовності, якщо збережено юридично значущі обставини.

Отже, ситуаційне навчання доцільно використовувати для поєднання правових знань із практикою обґрунтування рішень у цивільно-військовій взаємодії. Запропонований підхід зосереджує увагу на компетенції суб’єктів, правомірності погоджених дій і захисті прав населення, не звужуючи

підготовку до засвоєння термінології ЦВС. Його результативність потребує перевірки під час навчальних занять шляхом порівняння якості первинних і повторних рішень. Отримані результати можуть стати підставою для уточнення змісту підготовки військових фахівців різних складових сектору безпеки і оборони України.

Список використаних джерел:

1. Концепція трансформації системи військової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.1997 № 1410 (у редакції постанови від 30.12.2022 № 1490). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-п.

2. Про внесення змін до деяких законів України у сфері національної безпеки і оборони щодо надання допомоги на догоспітальному етапі та здійснення цивільно-військового співробітництва: Закон України від 20.11.2024 № 4068-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4068-20.

3. Батюк О. В., Бєлай С. В. Аналіз чинників, що впливають на цивільно-військове співробітництво Національної гвардії України. Society and Security. 2026. № 4 (16). С. 16–22. DOI: https://doi.org/10.26642/sas-2026-4(16)-16-22.

4. Романишин В. М. Науково-прикладні засади подальшого розвитку цивільно-військового співробітництва в секторі безпеки і оборони України. Честь і закон. 2026. Вип. 2 (97). С. 92–102. DOI: https://doi.org/10.33405/2078-7480/2026/97/2(97)/369916.

5. AJP-3.19 Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation. Edition B, Version 1. NATO Standardization Office, June 2025. URL: https://www.cimic-coe.org/wp-content/uploads/2025/06/AJP-3.19-EDB-V1-E.pdf.